

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิธีการผลิตข้าว ที่นำไปสู่การพึ่งตนเองทางด้านการผลิต ในระดับครอบครัวและชุมชนบ้านหนองขามพัฒนา ตำบลวังหลวง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด” มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาวิธีการผลิตข้าวในชุมชนบ้านหนองขามพัฒนา ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน 2) ศึกษารูปแบบการผลิตข้าวที่สามารถนำไปสู่การพึ่งตนเองทางด้านการผลิต และ 3) ศึกษากระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับวิธีการผลิตข้าวในชุมชนบ้านหนองขามพัฒนา ที่นำไปสู่การพึ่งตนเองทางด้านการผลิตในระดับครอบครัวและชุมชนได้ โดยมีกลุ่มเป้าหมายหลัก คือ เกษตรกรที่เป็นทีมวิจัยหลัก จำนวน 10 คน และกลุ่มเป้าหมายรองคือ เกษตรกรในชุมชนบ้านหนองขามพัฒนาจำนวน 64 ครัวเรือน โดยประยุกต์ใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) เป็นวิธีวิทยาวิจัย

ผลการวิจัย พบว่า วิธีการผลิตข้าวในชุมชนบ้านหนองขามพัฒนา สามารถแบ่งออกเป็น 3 ยุค คือ 1) ยุคพึ่งพาตนเอง ช่วง พ.ศ.2490-2504 เป็นการพึ่งพิงปัจจัยการผลิตข้าวที่อาศัยทรัพยากรในชุมชนและปัจจัยการผลิตที่มีในชุมชน โดยใช้ภูมิปัญญาชาวบ้าน 2) ยุคทำอยู่ทำกิน ช่วง พ.ศ.2505-2524 เป็นการซื้อปัจจัยการผลิตควบคู่ไปกับการใช้ภูมิปัญญาดั้งเดิม และ 3) ยุคซื้ออยู่ซื้อกินและทำขาย ช่วง พ.ศ.2525-ปัจจุบัน เป็นช่วงการผลิตที่ต้องลงทุนสูงและพึ่งพิงปัจจัยการผลิตจากภายนอก ตั้งแต่การผลิตจนถึงการขาย

สำหรับการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ที่นำไปสู่การปรับเปลี่ยนสู่การพึ่งตนเองนั้น พบว่ามีขั้นตอนดังนี้ 1) การศึกษาข้อมูลของเกษตรกรเพื่อให้เห็นปัญหาด้านต้นทุนการผลิตภาพรวมและค่าใช้จ่ายแต่ละด้าน 2) เปรียบเทียบกลุ่มตนเองกับกลุ่มที่ประสบความสำเร็จ โดยการฝึกวิเคราะห์จากข้อมูลที่ได้จาก กิจกรรมการประชุม การแลกเปลี่ยนเทคนิคการผลิต การศึกษาดูงาน 3) การทดลองปฏิบัติการผลิตและใช้น้ำหมักและปุ๋ยอินทรีย์ ทั้งในระดับครอบครัวและในระดับกลุ่ม 4) การติดตามและหนุนเสริมของกลุ่มโดยการเยี่ยมแปลงนา ทั้งในรูปแบบกลุ่มและรูปแบบที่ไม่เป็นทางการ ซึ่งเป็นการกระตุ้นให้สมาชิกมีความมั่นใจต่อการปรับเปลี่ยน

กระบวนการดังกล่าวส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติในการผลิตข้าวของเกษตรกรนำไปสู่การค้นพบรูปแบบการผลิตข้าวของเกษตรกรที่นำไปสู่การพึ่งพาตนเอง ซึ่งเริ่มได้โดยการลดต้นทุนการผลิต เช่น 1) ลดค่าใช้จ่ายด้านแรงงานโดยฟื้นฟูเอาแรงกันในระดับเครือข่ายและกลุ่ม มีการกระจายแรงงานโดยการใช้พันธุ์ข้าวที่มีช่วงอายุที่แตกต่างกัน 2) ลดค่าใช้จ่ายด้านปุ๋ยเคมีโดยเพิ่มการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ที่ผลิตจากวัตถุดิบที่หาได้ในชุมชน ทั้งในระดับครอบครัวและกลุ่ม 3) ใช้ประโยชน์ในพื้นที่นามากขึ้นโดยปลูกพืชผัก ผลไม้ และ 4) ใช้เมล็ดพันธุ์ ทั้งพันธุ์ส่งเสริมและอนุรักษ์และฟื้นฟูพันธุ์พื้นบ้าน

Abstract

The objectives of the research entitled “Study the Way of Rice Production for Self-reliance at Household and Community Levels, Ban Nongkham Pattana, Wangluang Sub-district, Selaphum District, Roi Et Province” were to 1) study the way of rice production in Ban Nongkham Pattana community since the past till present, 2) study production patterns that lead to rice production's self-reliance, and 3) study learning process on the community way of rice production that will lead to production's self-reliance at household and community levels with 10 local researcher as primary target group and 64 families of farmers in Ban Nongkham Patatana community as secondary target group. Participatory Action Research (PAR) was applied as the research methodology.

The result of this research found that way of rice production in Ban Nongkham Patatana can be classified into 3 periods, namely 1) self-reliance period, 1947-1961, depended on local available of resources and production factors using local wisdoms; 2) produce and consume period, 1962-1981, which based on purchasing of production factors together with using traditional wisdom; and 3) investment period, 1982-present, is the period that production needed high investment and depended on outside production factors including selling.

The development of learning process which increases their self-reliance found to be 1) collecting data on overall expenses and analyzing each item which helps their realization of high production cost, 2) compare their way of production with the successful groups by using information from dialogues, technical know-how sharing and study visits, 3) producing and using organic fertilizer at both household and group levels, that could enhance reliability on chemical fertilizer substitution technique, and 4) monitoring and supporting through field visits in group and informal discussions which increase their confidence towards self-reliance.

This learning process contributed to change in farmer's attitude towards rice production which led to self-reliance way in reducing production cost, as follow: 1) reduce labor expense by recovery of labor sharing tradition in all levels, 2) reduce chemical fertilizer cost by using organic fertilizer made from materials available in the village both household and community levels, and 3) increase the utilization of rice field by fruits and vegetables planting, and 4) using vegetable seed both existing variety and reviving and conserving local variety.